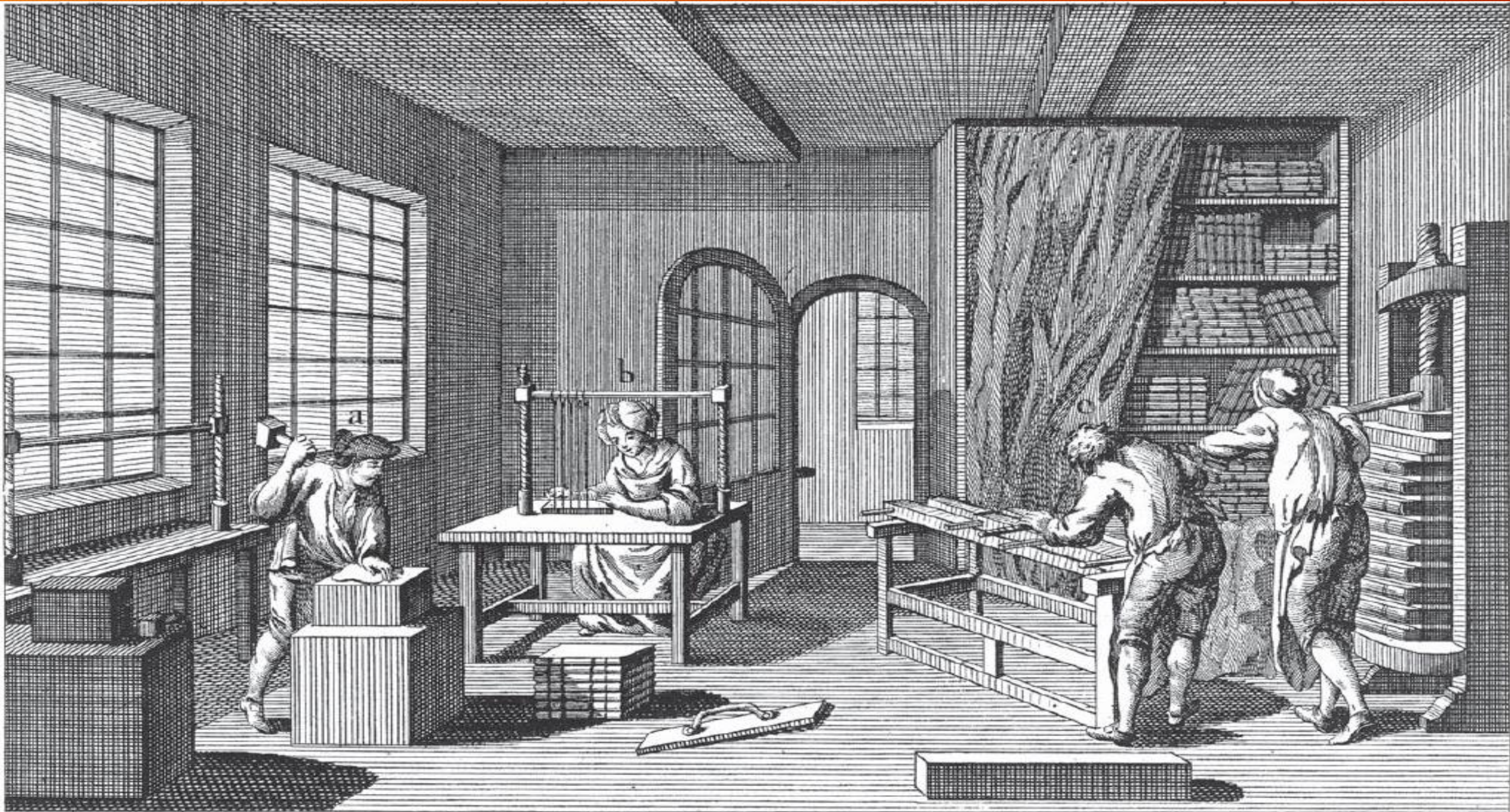

SLEPOTISK NA ČESKÉ KNIŽNÍ VAZBĚ 16. STOLETÍ

Petr Voit

K O M P O Z I C E

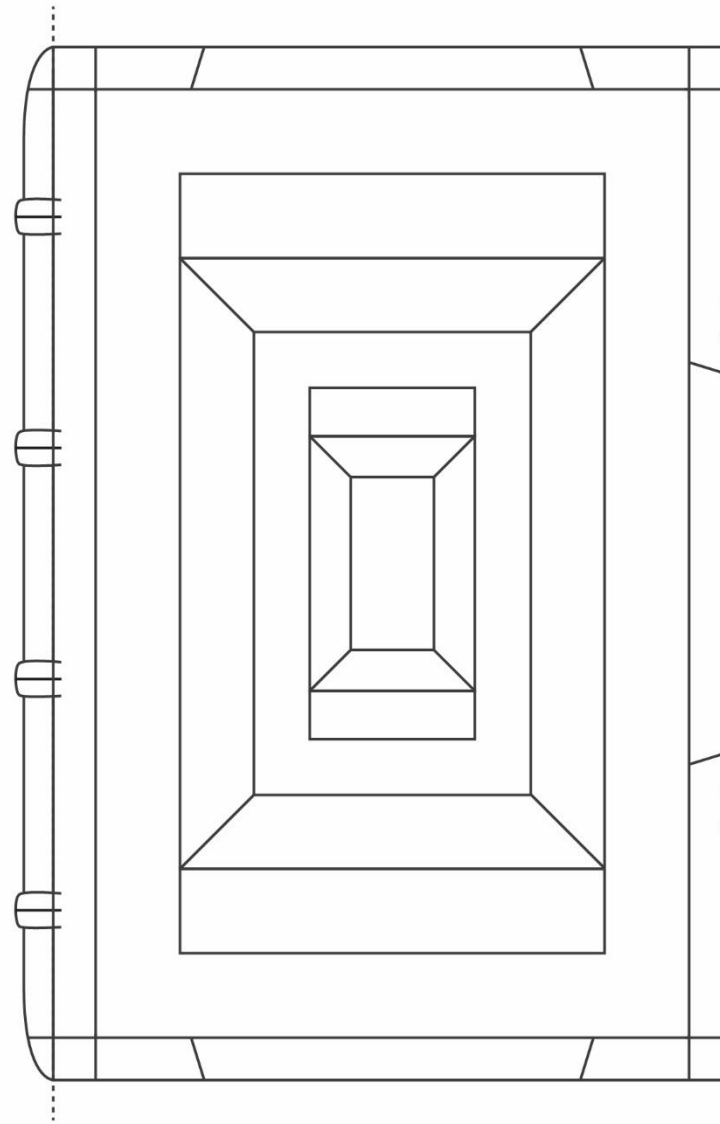
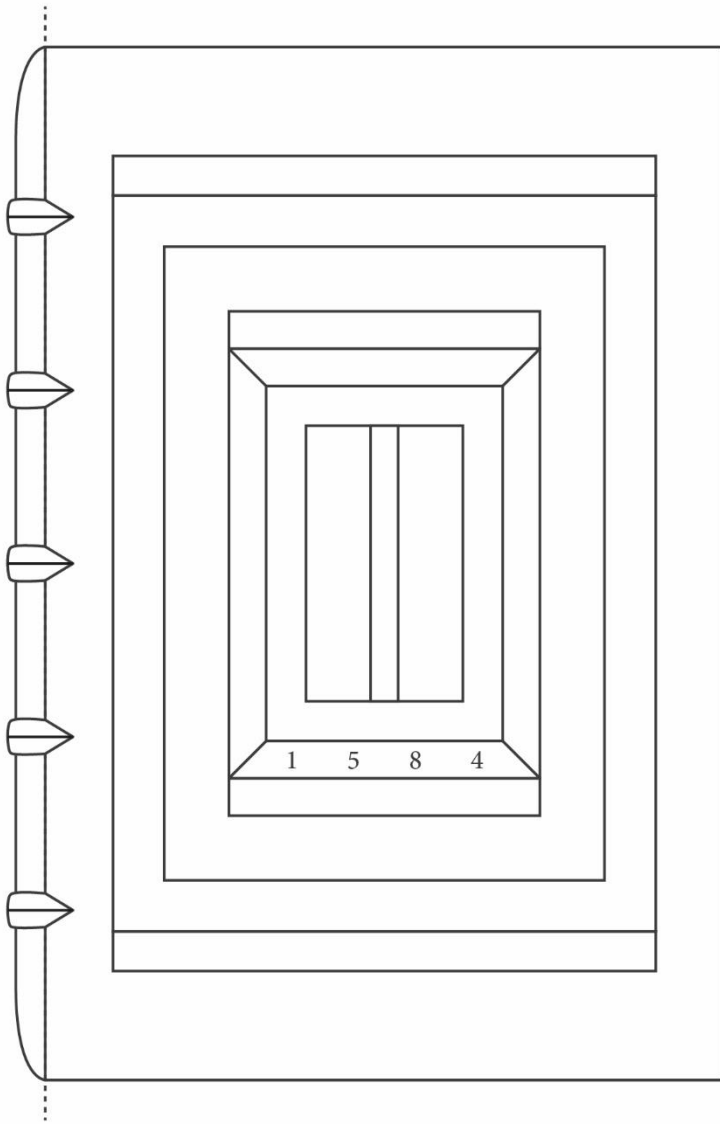
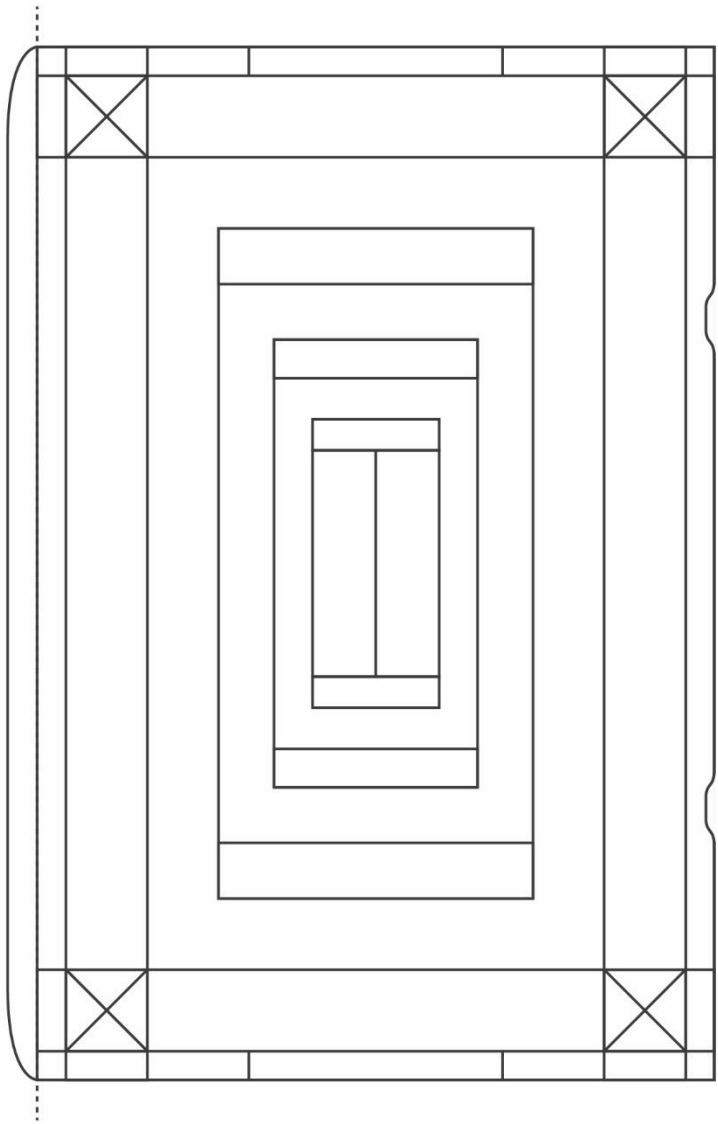
„Kompozice výzdoby je hlavním nositelem slohové kvality a je vlastním projevem knihařovy práce, zatímco ornamentika přichází do knihařské dílny již „hotová“.

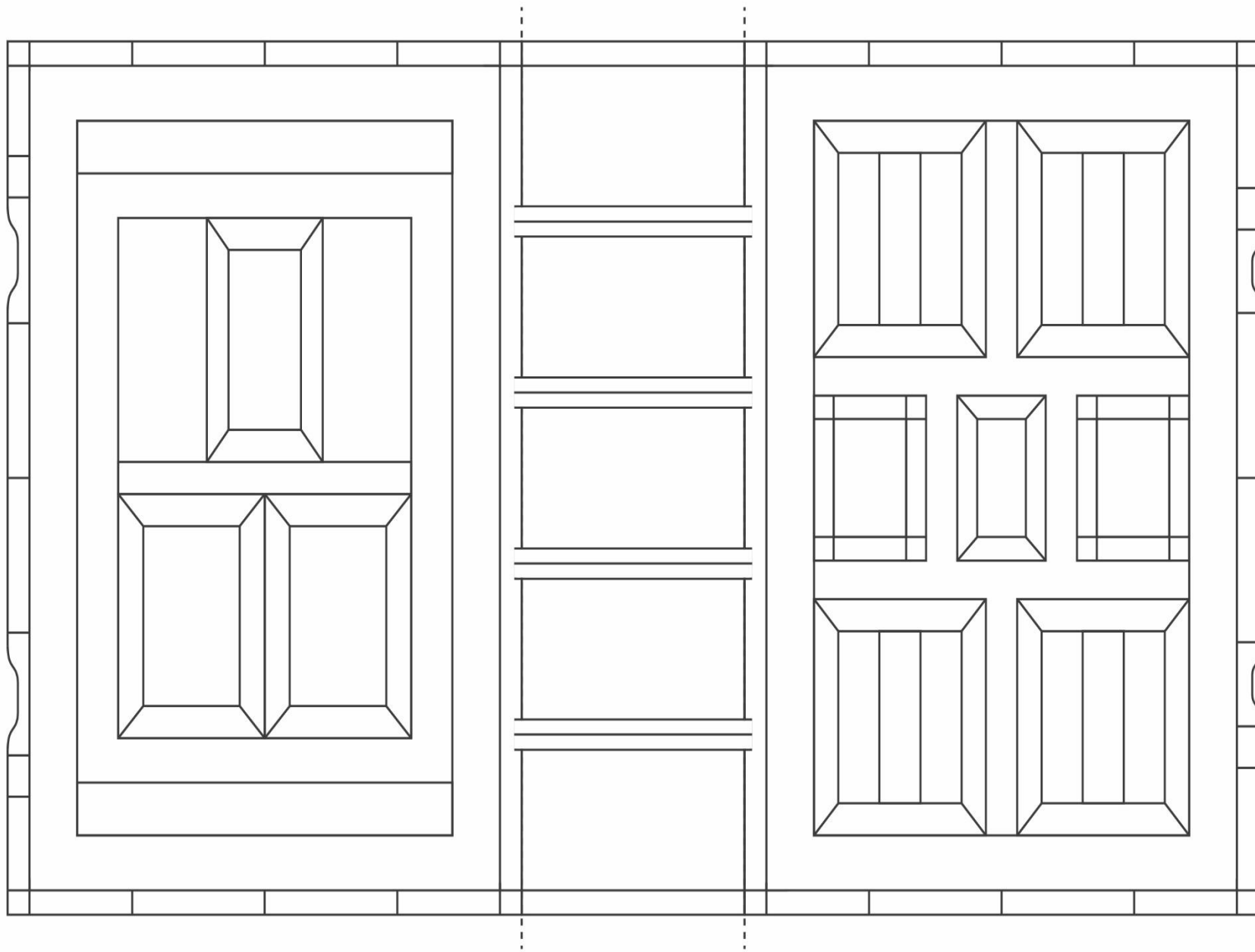
Bohumil Nuska (1965)

a) KOMPOZICE RÁMOVÁ

Pozůstávala z předem nalinkované soustavy na sebe přiléhajících ráků, které se od okrajů desek směrem ke středu zmenšovaly a tam ohraničily zrcadlo.

Na knižní vazbu je zaváděna od 15. do 18. století.

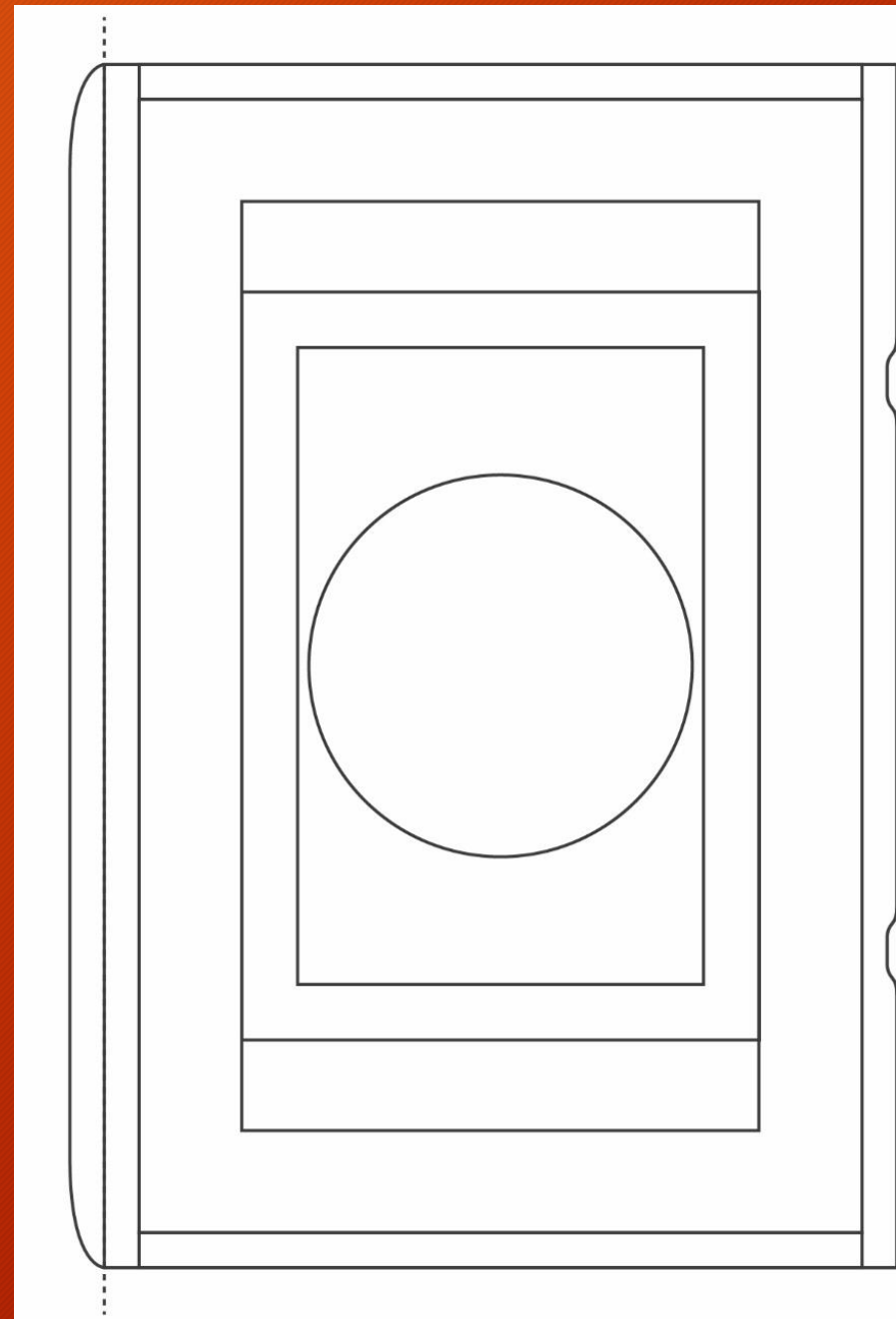
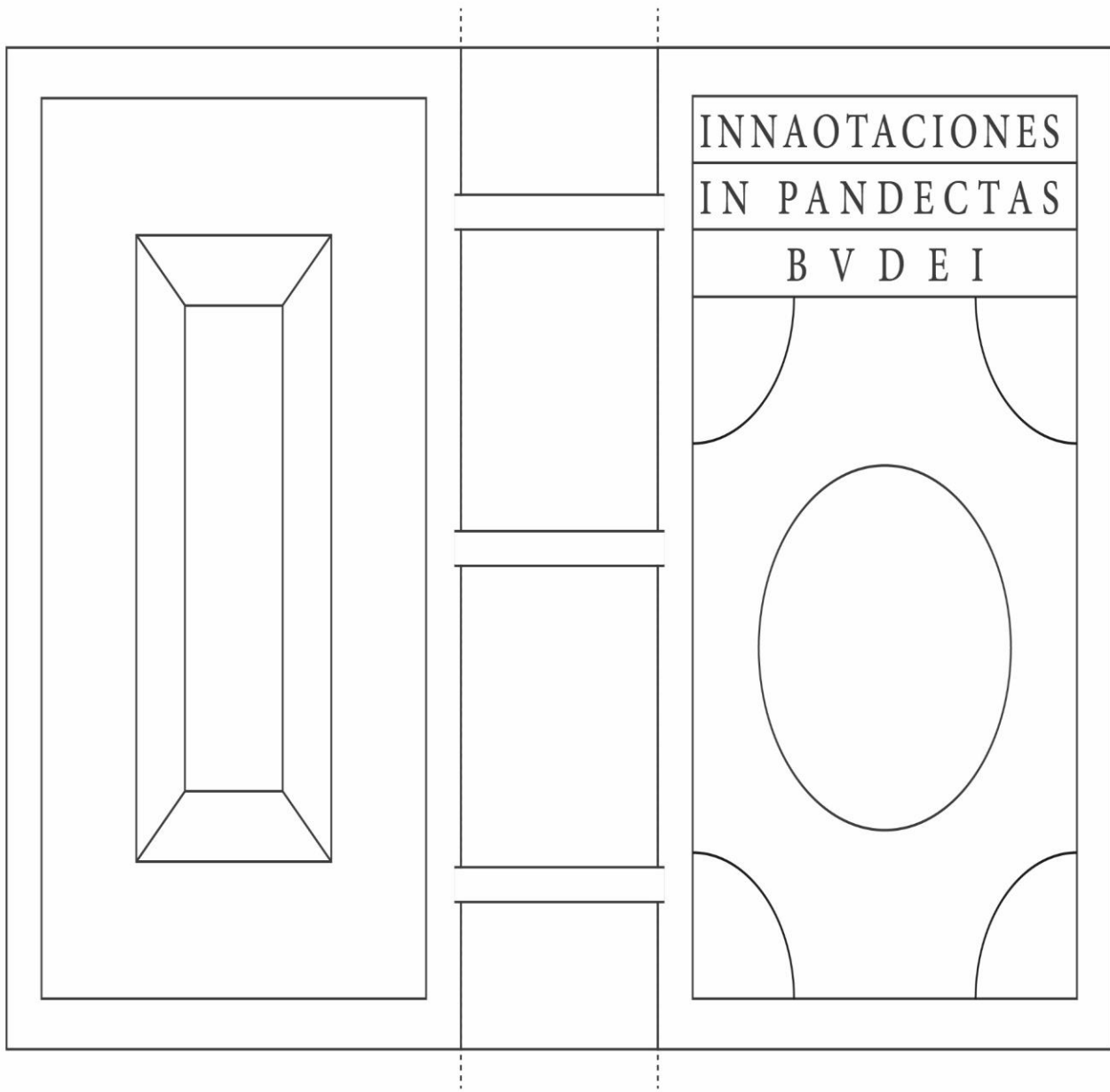

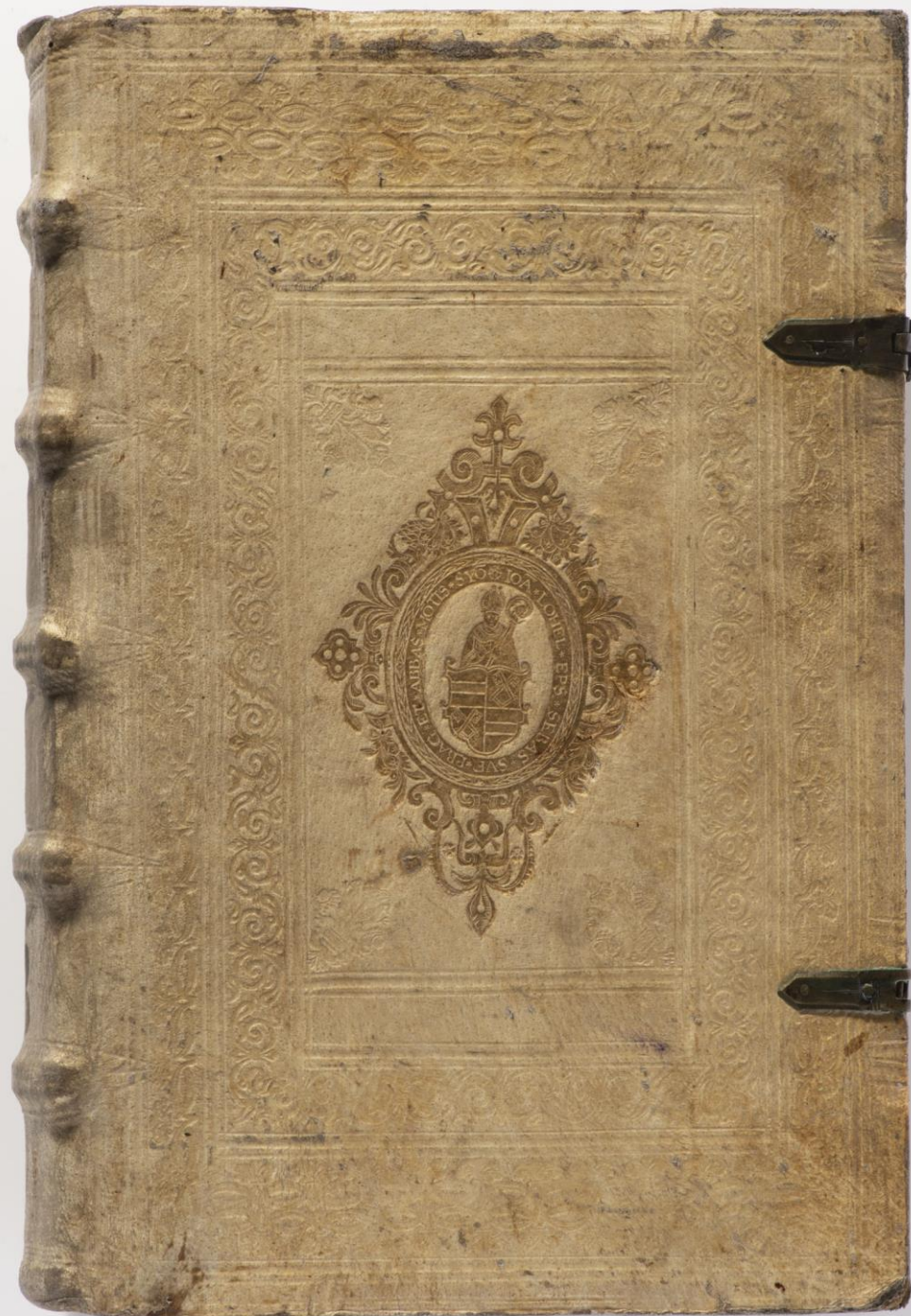

b) KOMPOZICE SMÍŠENÁ

Pozůstávala z plotny neboli dominanty ležící na volné ploše poněkud naddimenzovaného zrcadla, které je ohraničeno několika rámy – rozvrh výzdoby tak přesněji postihuje sousloví „dominantová kompozice s redukovanou volnou plochou“.

Na knižní vazbu je zaváděna od 20. let 16. století.

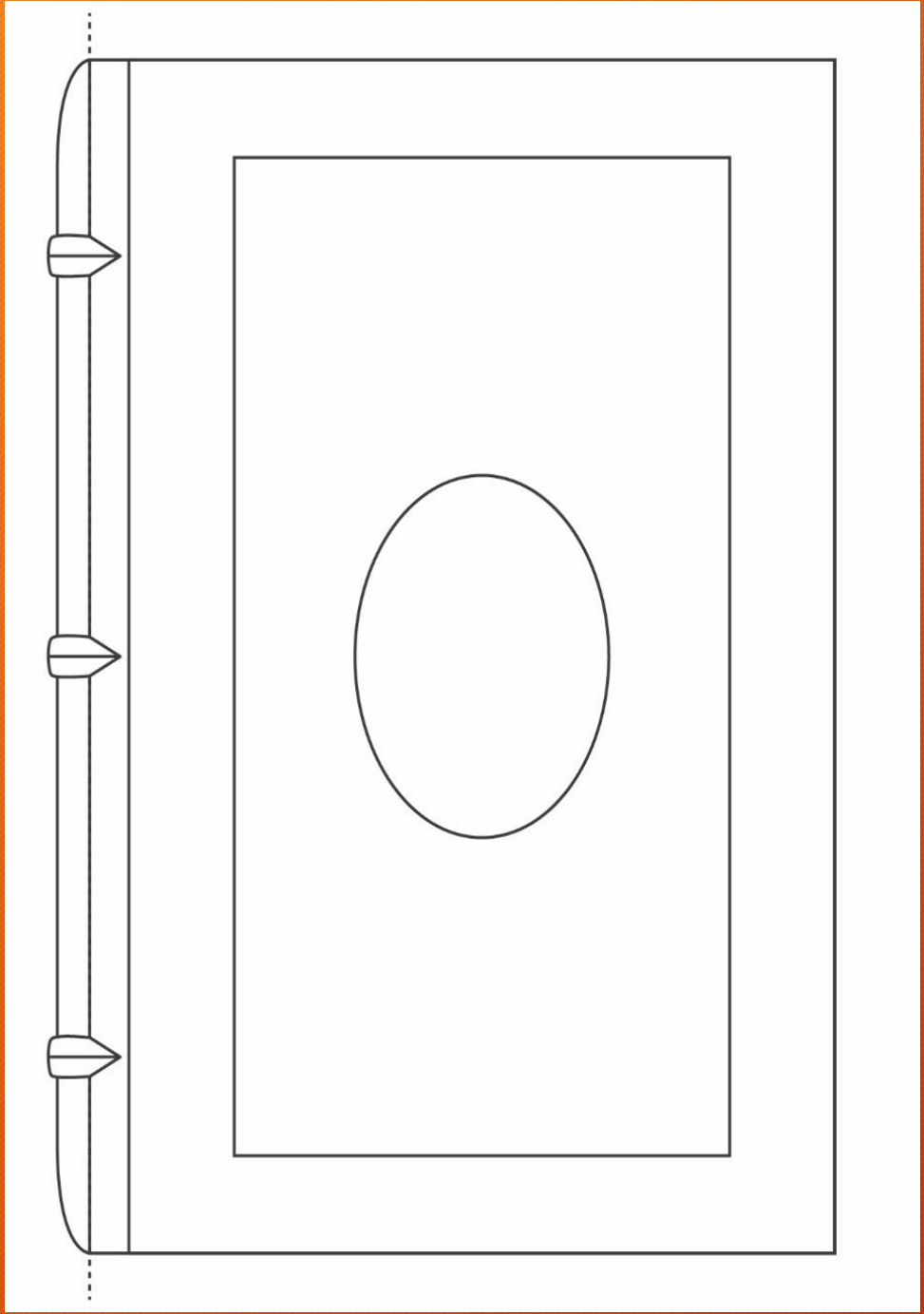

c) KOMPOZICE DOMINANTOVÁ

Uspořádání výzdoby preferující volnou plochu desek. K uzavření plochy slouží pouze jeden nadmíru úzký obvodový váleček (řetízek, kandelábr) nebo jednoduchá linka. Klíčovou roli si drží plotna – rozvrh výzdoby tak přesněji postihuje sousloví „dominantová kompozice s neredukovanou volnou plochou“.

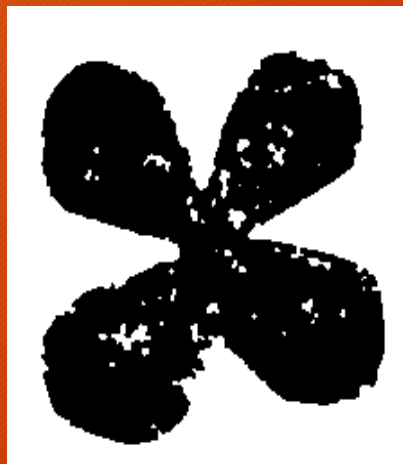
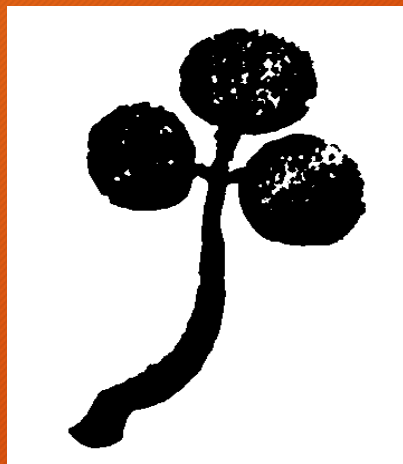
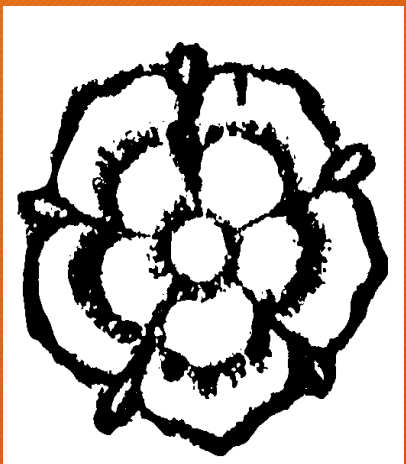
Na knižní vazbu je zaváděna od 80. let 16. století.

Počet exemplářů	4 168	
Počet dílen	113	
Kolky	1 059	
Plotny	896	z toho 236 supralibros
Válečky	1 330	
Nářadí celkem	3 285	

Ornamentiku realizovanou na knižní vazbě prostřednictvím nářadí nelze od kompozice odtrhávat už proto, že zrcadlí knihvazačovu výchovu, zkušenosti i kontakty a v zájmu zisku odráží regionální vkus dílenských klientů

KOLKY

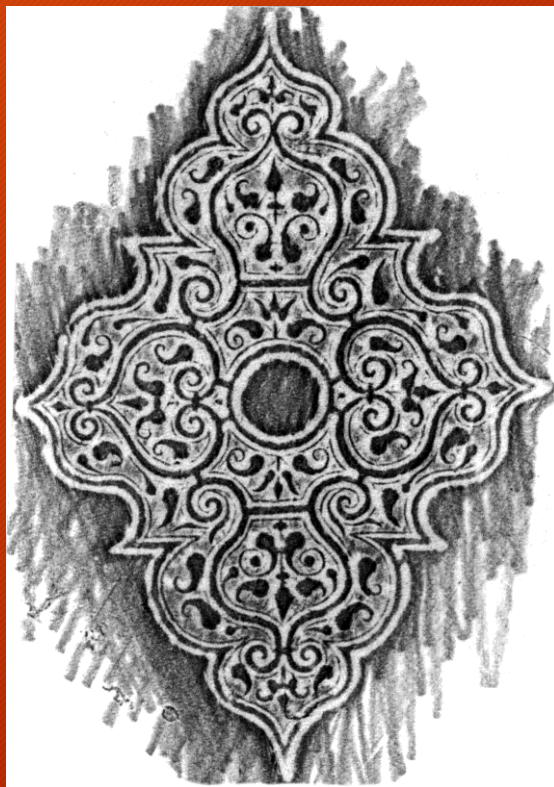
© WLB Stuttgart

VÁLEČKY

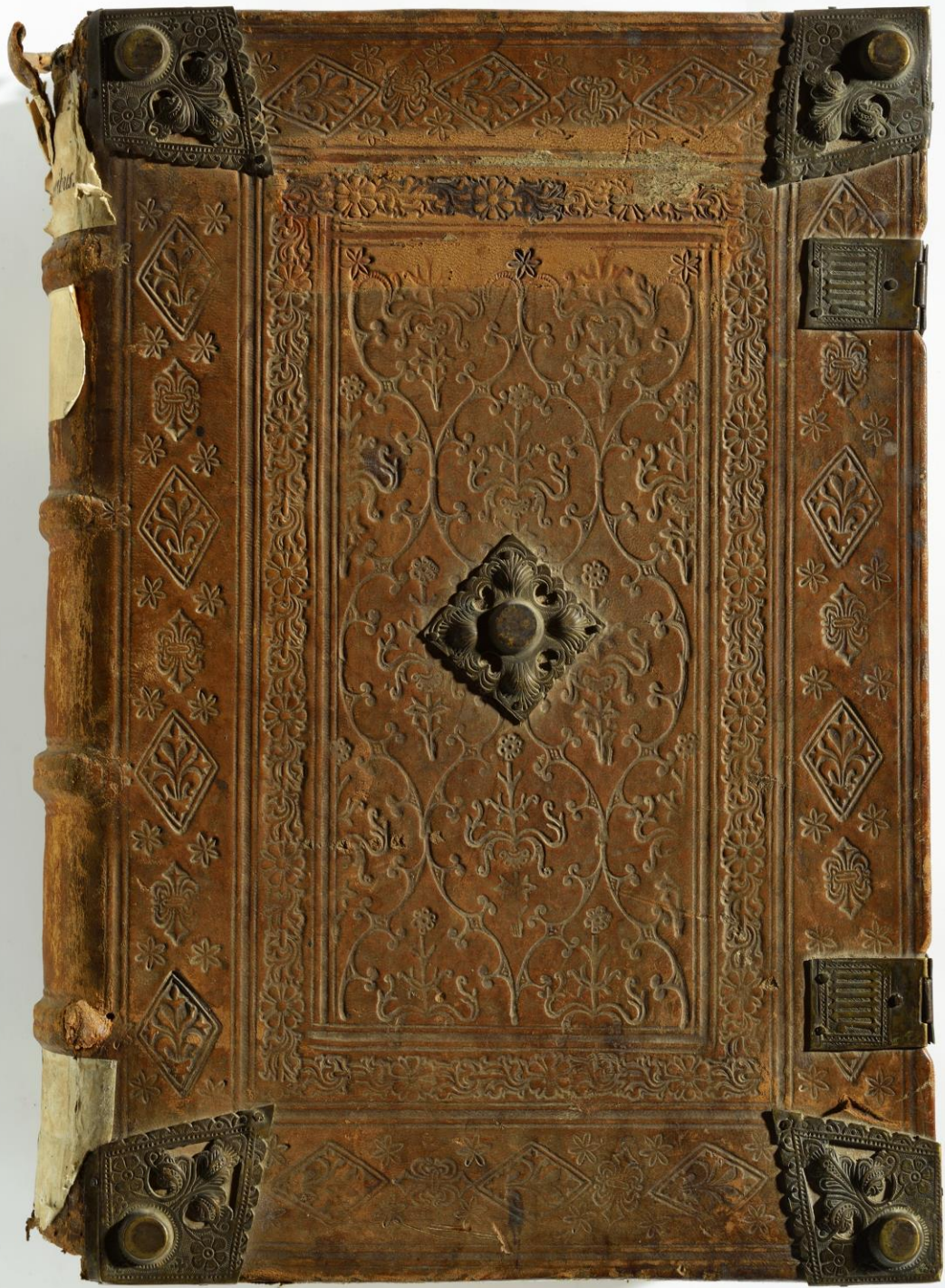

PLOTNY

1. VÝZDOBNÝ KONCEPT

Výzdobný koncept (neboli stylový výraz přední a zadní desky, příp. hřbetu) je tvořen knihvazačským nářadím otiskovaným do příslušné kompozice. Novým termínem korigujeme starší nadhodnocení geometrického uspořádání výzdoby.

z nich zbaa? se byti wietſſa .
 y? rzeck gim . K ralowee po
 hanſſtu panungu nad ſwym
 a kteryz uoc magu nad ni-
 mi wrzedney ſlowu : ale wy
 ne tak : ale kto; wietſſu ge me
 zy wami budi; tako menſſu .
 a kto; geſt przedchudze : bu-
 di; yako ſmiejbnuk nebo kto;
 wietſſa geſt tanli geſto ſedq
 cyli tan geſto ſlu;u : wſſak
 tan geſto ſedq . Ale yaa me
 zy wami geſe yako tan geſto
 ſlu;u : a wy geſte geſto geſte
 uſtali ſemnu w meem poku-
 ſſen; a yaa wam zpufobu-
 gi yako; mi ge zpufobil oac-
 niu kraalowſtwu : abyſſte
 gedli a pili za ſtolem mym
 w kraalowſtwu meem : a aby-
 ſſte ſedili nad dwanaſti ſteli-
 cych : ſuduze dwanaſtero
 pokoleni Izrahelſke .
 y? rzeck pan ſymonowi ſymo-
 ne : ay dabel wyproſyl was
 aby rzubil yad pſſenty :
 ale yae geſem pſyl za tie aby
 neſymna wyra wa : a ty
 niekdy obracie ſe potwrzuy

Bratru ſwyck : kteryz to raki
 gemu . Pane he tow geſem a
 tba y do jalaaze y na ſmre-
 gati . A on dy : prawam to-
 bie Petre : nezapnwat dn o
 kohur : az trz yk aat mie za-
 przys ze neznas mne .
 y? rzeck gim . Edy; geſem waas
 poſulat bez pytlaka : a bez-
 moſſny : a bez obuwi : zdali-
 geſte w w cem nedostat? mie-
 li . A ont rzecki w niczem ;
 Tehdy rzeck gim : ale nynu
 kto ma pytlak wezmi take y
 moſſan : a kto ne ma proday
 ſukni ſwu a kup ſobie mecz .
 Nebe prawam wam : ze ge-
 ſtie to go; geſt pſano muſu
 ſe napluti na mne . A ze s
 neſſlechctnyky pocten geſt :
 Nebe zagiste ty wiezy krece
 geſu o mne konce magu .
 Tehdy oni rzecki giu : Pane ay
 dwa mece reb . A on rzeck
 gim : doſtie geſt . A wyſſed
 podle obyczege : ſel ge na
 horu elwertu a ſſi ge za-
 mym w zedlnicy . A kdy
 przyſſel na myſto rzeck gim .

tehdy kdyz vziis an uotahugelucifite
 potop tielo ſwe do wody a bud tam
 doſawad ne promluwim k tobie A
 tak rytierz ſpiluoſti hleduſſe do zrcad-
 la . a kdyz geſt vzel ze jak luczifſtie
 wytahowaffe aby obraz zaſtrelił hne-
 dky ſe do wody potopi . a byl pod
 wodu az mn y miſtr wece Wſtan ry-
 chle a pohled do zrcadla A kdyz geſt
 rytierz podlediel do zrcadla . zaſmal
 ſe geſt welmi Tehdy weze ge' miſtr
 Nagmileyſſy powiez mi procz ſe ſmie-
 geſs . Kteryzto odpowiede Zrzednie
 w zrcadle widim . ze ſe ten jak chibil
 obrazu me' . a ze ſe ſtrela ſpatkem ob-
 ratila a vderila ho w bricho mezy ja-
 ludel a plize . a widim ze geſt tu hne-
 dky vmrzet . Ale žena ma pod poſtelij
 mu yamu wykopala a tu ho porcho-
 roala Tehdy wece ge nu miſtr Wſta-
 ni; rychle a oblez ſe w rucha ſwe a

A laykovec mohauli rukau brati a pŕigimati: A muoŕli to wŕgi
nych nadobach neŕ w kalichu Wginych odiewŕjech neŕ w or-
natic h Wginych domŕjech neŕ w koŕtelich puoŕsobiti ŕe: Otako
wem a ktomu podobnem zewnitřnim vŕiwanŕj. buďte oni pa-
peŕy na odpor neŕ nebuďte: ne day nam buoh oto mnoho po-
hadet ŕtrogiti: Neŕ my křestiane mame a chcme pŕitom moŕ
a prawo mieti. k zachowawani vŕtawenŕj Křistowa. yakymŕ ŕe
nam zpuoŕsobem libŕj. ne ohledagice ŕe na faleŕŕnee lŕiwe tytule
cierkwe Cierkewniŕjeho z rŕizenŕje y wŕŕech vŕrutnikuo hniew
duchow nich y ŕwietŕŕy: ¶ A ŕtawime zaŕlad naŕŕ
na toho. kteryŕ; ŕlamati nemoŕ. Genŕ die Matuŕŕe w rŕ. ŕe pro-
roŕ Izaias do bŕe owas powiediel pokřytec. Lid tento rŕy mne
ctŕj. ale ŕrdce gich daleko gŕ odemne. na darmot mne ctŕj: wice
pŕikazani a vŕtawenŕj lidŕka: Nato ma křestian ŕwe ŕwiedo-
mŕje ŕwobodnie ŕtawieti. a pewnie otom drŕeti: ŕe křistus neŕla
ma A poniewadŕ; neŕlama. tehdyt muŕy byti prawda. ŕe gŕ na
darmo boha ctŕti. wŕŕiem tŕjem coŕ pŕiteto ŕwatoŕŕi ŕŕze lidŕka
vĕenŕj a vŕtawenŕj. nad prwŕnŕgŕŕŕe vŕtawenŕj křystowo ĕynie
no a zachowano bywa: Truŕ wŕŕiem ŕlŕm duchŕo byt pŕi tomu
to mohli odepŕieti: Tu toto gŕ gŕŕe. ŕe to wŕŕecko lidŕŕe vŕta-
wenŕj a vĕenŕj gŕ. aby oboge zpuoŕŕoba nebyla vŕiwana Aby ru-
kama dotyĕano w neŕwiece nŕch ŕtatech w obecnych domich a
nadobach puoŕsobeno nebylo: Neŕ ŕŕze křista. A poŕtoly: a ŕa
dluhy ĕas potŕ. niŕ z toho vŕtawenŕo ani zachowawano ne-
bylo. ale mnohĕ wiece to ĕemuŕ; ŕe nynŕje protiwŕje: yakoz křwŕ
geliftowe ŕwietle pŕwozŕgŕj: Protoŕ gŕ gŕŕie daremnŕje ŕlŕŕba
boŕje takowe wiece vĕiti a zachowawati. tak yakŕ pŕikazani bo-
ŕiemu: ¶ Druhy zaŕlad my opiet ŕtawime křista pana
Marka w iŕj. a Matuŕŕe w rŕj. ŕe ŕyn ĕlowieĕa gŕŕit take panĕ
ŕoboty: To ŕlowo křistus pŕo powiedel. ŕe vĕedlnicy geho moe
mieli ruŕŕŕy Sobotu. A gŕŕ kaŕdy křestian gŕ Brati křistu. Ja
koz ŕwaty Pawel křymanŕ. viŕj. Gallatŕ. iiŕj. A on ŕam w ŕal

twojmu jmĕnu boŕe
mu. pŕi. ŕwiedĕŕj. Neŕ gŕ wŕŕem tiem moe dal ŕyny boŕiml by
ti křetiŕ; wiewŕj wegmeno geho Jan w i: Protoŕ take geden kaŕ
dy křestian gŕ panem nad Sobotu. mnohem wŕjece nad pŕika-
zanim vĕenim a vŕtawenŕi wŕŕech lidŕj: Jakoŕ take Pawel I
Korintŕ w iŕj. diŕe. ŕe wŕŕecko gŕŕe waffe. buď Petr neŕ Pawel
ŕiwot neŕ ŕmrt wŕŕecko waffe gŕŕe: ale wy gŕŕe křystowi. A
křystus zaŕŕŕe Boŕj: ŕtohoto zaŕladu mame my a bezpŕekaz
ŕy mŕjeti chcme. ŕe my pani gŕŕime nadewŕŕŕem papeŕŕŕym a lid-
ŕŕym vĕenim a pŕikazanim. a ma w naŕŕŕj wuoli a liboŕŕi ŕtati.
zachowawati ge neŕo nehati: Pohledmeŕ; co pŕi tomu pŕawi-
ti neŕo ĕiniti mohau opiet wŕŕŕeĕni dablŕwee. Jat ŕe domnŕje
wam ŕe gŕŕ tuto niemeĕŕŕy mluwim A ŕe ŕlowa ma neŕŕau ma
ale křystowa. A wŕŕdyt nam křyŕta ŕnebe ne ŕŕŕeĕje křŕjeŕatka
nemiloŕŕtiwa. Nebo křozt geŕ poŕadil naprawicy ŕwu. maat w
wmyŕle pŕitom geho zachowati. natot my ŕe troŕŕugem a hrdie
mluwime. a gegich hniewu pŕes to chcme do bŕe vŕŕedieti:
¶ Wŕŕat tomuto naŕŕem křestianŕŕem panowanŕj. ŕwobodie
y moey. muŕy toliĕo duchowmie roŕumŕjeno byti. Nebo křistus
neĕtiel gŕŕe niŕ; mŕjeti ĕyniti ŕ panowanim ŕwietŕŕym. kteryŕ; y
ŕam take poddan gŕŕa plat dal. Matuŕŕe w rŕj: Ale totot ŕlowe
duchow niŕ ŕwoboda. ĕdyŕ ŕwiedomŕje zuoŕtawo ŕwobodnee A
to ŕe tak diege. ŕe ŕobie oto ŕwiedomŕje zleho neĕinim pŕo bohem
gŕŕli zebych vĕenŕj lidŕŕe pŕŕaupil yakobych tim hŕiech vĕinil.
A opiet zaŕŕe. abyĕ ŕobie z toho ŕwiedomŕje neĕinil yakobych
tim do bŕy ŕkuteĕ vĕinil. a pŕed bohĕ niĕco zaŕŕuŕil ge zachowa-
wage. Nebo to ŕam křistus oznamuge. ŕe to gŕŕe daremnŕje ŕlŕŕ-
ba: Ale mam takowa vĕenŕj lidŕka waziti. yakŕ gŕŕŕi a piti. ŕpa-
ti a choditi: ĕehoŕ; wŕŕeho ĕyniti y nehati mohu. ŕwobodnie. bez
ŕwiedomŕje meho pohŕŕŕŕŕŕŕje neŕo polepŕŕŕŕŕje. tak aby pŕitŕo
ŕama wŕjera w křyŕtu byla muog do bŕy ŕkuteĕ. ŕiwot y zaŕŕuŕe
niŕ. k potieŕŕŕeni meho ŕwiedomŕje. A z toho potom laŕka k bliŕni-
mu ŕwemmu: ¶ Tŕtie zaŕlad gŕŕe. ŕwaty Pawel kř Gala

Die vierd vbung

Bacchis Clinia Dromo Phrygia Syrus

An diser. XIII. Sceni

Ist noch das veran das die betrugnyß des gelyt halber ein sürgang hat. Das die sunig Bacchis von dem Syro gemyltard werd vnd zu dem Menedemogang.

a By pol' gnüg böstlich. Der schön de frowe klug würt vñ gedreucht welsch er gantzer zorn stat vñ dem das. Das gele nie geben ist das durch syrum vber hassen ist.

b Verprochen: Das ist von im selbe vñ glöcklich zu gesagt verheißt ist wän mir gebetten werden vnd hat nit als sil kräfte oder bint nie so fast.

c Vnd Clytemnestra sin gmüt mit. Hoffnung wyrt. Das des syro ist er wend vñ pünigung des gemüts Oben ist gesehen wie gepüniget werden die häler in wartung der hälen.

d Sin gmüt mit hoffnung wyrt. Merck wie er das gmüt vnd hoffnung zesamen verglycht in der wag vnd wann also in der wag zwei glich gängen so mag vñ yetweder syten etwas gelagte werden so schnapt die wag vñ den selben ort vñ das gmüt min hie fur suchet also werden hoffnung vñ suchet mit

e Wüdt ich betrogen vnd nie klommen. Ein wunderbarliche listikeit der frowen. (einander gewegē: Sye würt zusagen dem syro als er it auch versprochen hat zc. vnd hat it nie gehalten also will sye in betrogen das er samach von Clytemnestra geschlagen werd Darumb sprache Syrus Wie an den rucken er würt hengen pin verstand samie er würt wyder wegen sin gmüt vñnd mich vñ die wag legen mit vñ wil sterichen die er mit andern rucken gebennete hat

f Knüg listlich. Es stat das gnüg beßen dlich Dan wan einer betrogen würt so spricht er. er sye im

g Sye schaffend Das ist sye sind ganz mücflig vñ versamig. (sehend gewesen oder sehend.

Y pol' gnüg böstlich mich des Syri ver

b heiffung herzu gefiert haben. Zehen marck die er mir' versprochen hat zu gebē. Ist

das der yetz betrogen hat. so er offrt byttē ist mich. Das ich kum so würt er vñd sunst klommen. Oda wän ich zusagen würt mich klommen vnd verzyl. wann das der gwyslich ver künden würt. vnd Clytemnestra sin gmüt' mit hoffnung wyrt. würt ich betrogen. vnd nit kümē. Sx. Wie an den rucken würt er hengen pin. Cxj. Enüg listlich sie dyrs verheißt. Sy. Fürwar du gloubst die schimpfē. Er würtz min. Es sy dan dz ich mich werd hütē. Bx. Sye schaffend

LIBER. I.

gavit, ut in duas dispartiret partes, in sepultusq; iaceret. Locus ad huc Pyrrhechmus pulli uocat, author Plutarchus. a C ANCUS deinde Martius. &c.) Quæ cōpendiose hic narrant, lege apud Liuium lib. primo. Diony. lib. tertio, Eutropiū ca. 7. primi, Orofi. li. 2.

rentē, æmulā tamen diruit, cū prius omnes opes urbis, ipsumq; populū Romā transtulisset, prorsus ut consanguinea ciuitas non perisset, sed in suum corpus rediisse rursus uideretur.

Ply. c. 5. de uiris illust. Ruffus de uita regia. Soll. ca. 2. Aug. ca. 15. 3. Ciui. Euseb. li. tempore, Ply. c. 3. 31. Claudia. in Gildonē. Vir. 6. Aene. Agmina, quē, &c. Dictus autē Ancus απo

DE ANCO MARTIO. Cap. III.

Ancus^a dei de Martius, nepos ex filia Pompili, pari ingenio. Hicigit & moenia^b muro amplexus est, & interuentem urbi Tyberinū, ponte cōmisit, Hostianq; in ipso maris, fluminisq; cōfinio, coloniam posuit, iam tunc uidelicet præfagiens animo futurū, ut totius mūdi opes, & cōmetus illo ueluti maritimo urbis hospicio reciperentur.

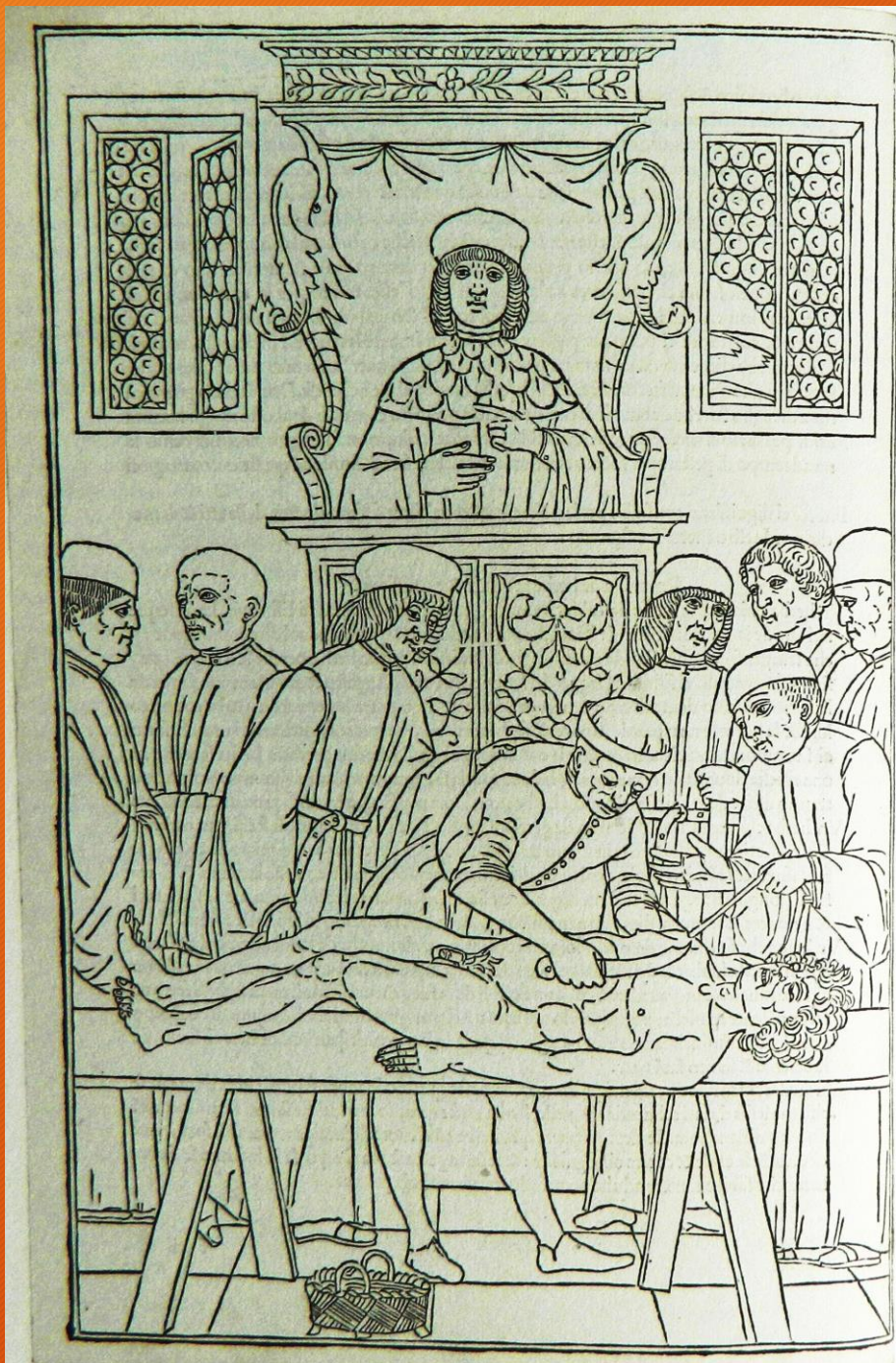
του κρυταυος, id est a cubito, quē incuruū habuit, Seruius est author Aene. 6. sup illud Agmina quem iuxta. b C Moenia muro amplexus est &c.) Vide urbē Romā, usq; ad hūc regem sine muris fuisse. Nā ad tutelam nouæ urbis suffice

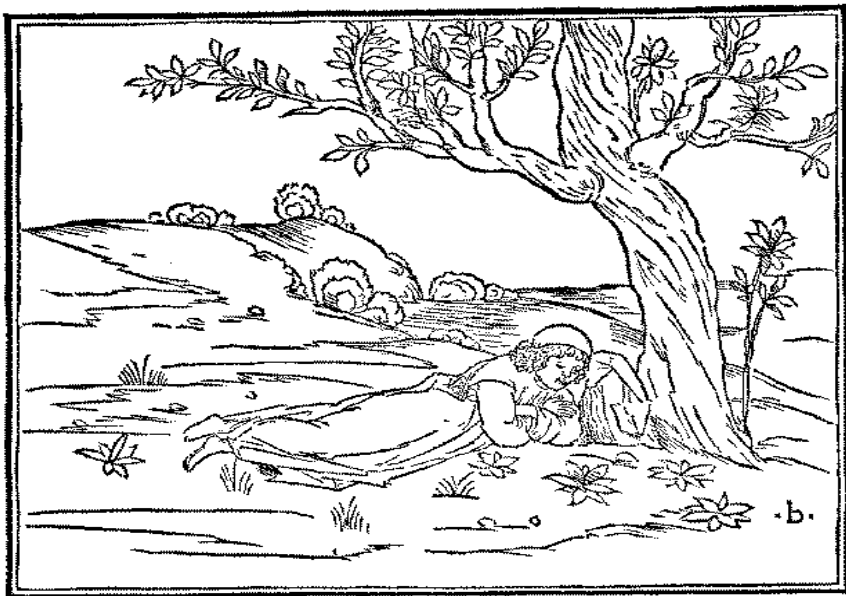
DE TARQUINIO PRISCO. Cap. V.

Tarquinius^a postea Priscus quāuis transmarinæ originis, regnū ultro

re uallū uidebatur ut ca. primo supra dicit Flor⁹ Ancus præterea Auentinū mon

tem, & Ianiculū orbi addidit, author Eusebius lib. tempore. Docet Aug. cap. 15. terrii Ciui. dei, oēs Romanoꝝ reges excepto Numa Pompilio, & Anco Marcio, q morbo interierūt, horrendos exitus habuisse. a CTARquinius postea Priscus. &c.) Historiā regis hui⁹

POLIPHILLO QVIVI NARRA, CHE GLI PAR VE AN-
 CORA DI DORMIRE, ET ALTRONDE IN SOMNO
 RITROVARSE IN VNA CONVALLE, LAQVALE NEL
 FINEERA SERATA DE VNA MIRABILE CLAVSVA
 CVM VNA PORTENTOSA PYRAMIDE, DE ADMI-
 RATIONE DIGNA, ET VNO EXCELISO OBELISCO DE
 SOPRA. LAQVALE CVM DILIGENTIA ET PIACERE
 SVBTILMENTE LA CONSIDEROE.

IA SPAVENTEVOLE SILVA, ET CONSTI-
 pato Nemore euaso, & gli primi altri lochi per el dolce
 sonno che se hauea per le fesse & prostrnate mēbre dif-
 fuso relieti, meritrouai di nouo in uno piu delectabile
 sito assai piu che el præcedente. Elquale non era de mon-
 ti horridi, & crepidinose rupe intorniato, ne falcato di
 strumosi iugi. Ma compositamente de grate montagniole dinon tro-
 po altecia. Siluose di giouani quercioli, di roburi, fraxini & Carpi-
 ni, & di frondosi Esculi, & Ilice, & di teneri Coryli, & di Alni, & di Ti-
 lie, & di Opio, & de infructuosi Oleastri, dispositi secondo laspecto de
 gli arboriferi Colli. Et giu al piano erano grate siluule di altri siluatici

Oswobodie Krestiaske
 Martina Lutera Kniezka Welmi
 utiessena a Spasytedlna. z Kzeczy la-
 tinske w Czesku pložena. Keertiz lwowi desa-
 temu Papezy rimskemu psal. Wnuzto smysl
 prawe wjery krestianske A moc gegij
 Kowoce z nje pochazegicij. swie-
 cle wkazuge: A teraz ne ceni
 dlem Ale zlatnymi Li-
 terami wytisstie
 nje gt ho-
 dna

Zwittemberka:
 Leta od narozenij spasytele nasseho
 Patnactisteho gedenmezciemeho:

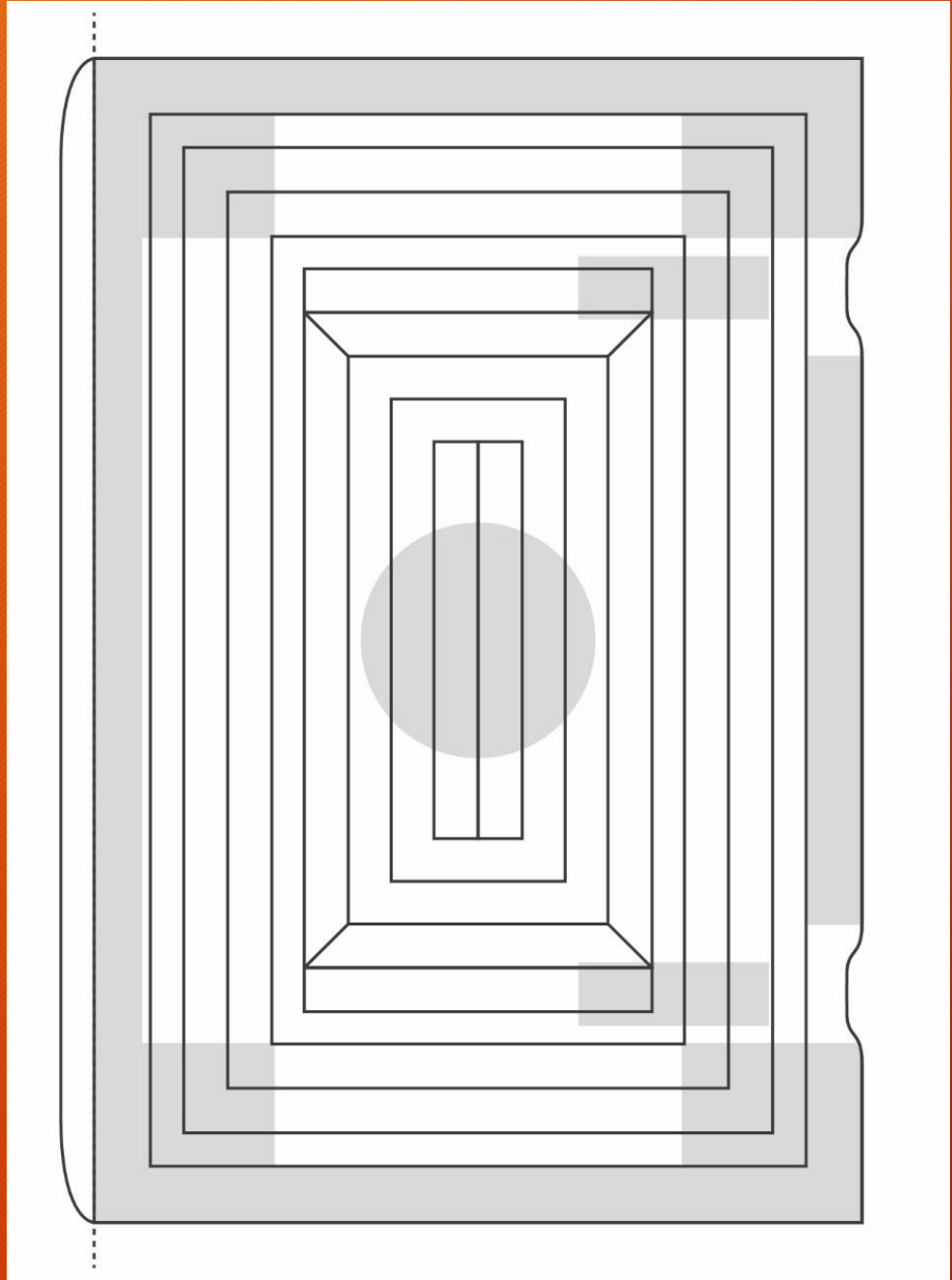
Kitenary
 Teraz sobie prieteli gich Kupiti
 A nebudesz toho potom pykati:

2. VOLNÁ PLOCHA

Volná plocha označuje aktivní prvek grafického sdělení, který závisel na stylové vyspělosti výzdobného konceptu. Při posuzování slepotisku 16. století a vůbec celého knižního multiplikačního procesu tento fenomén považujeme v historických podmínkách české společnosti za neurastenický.

3. STRACH Z PRÁZDNOTY

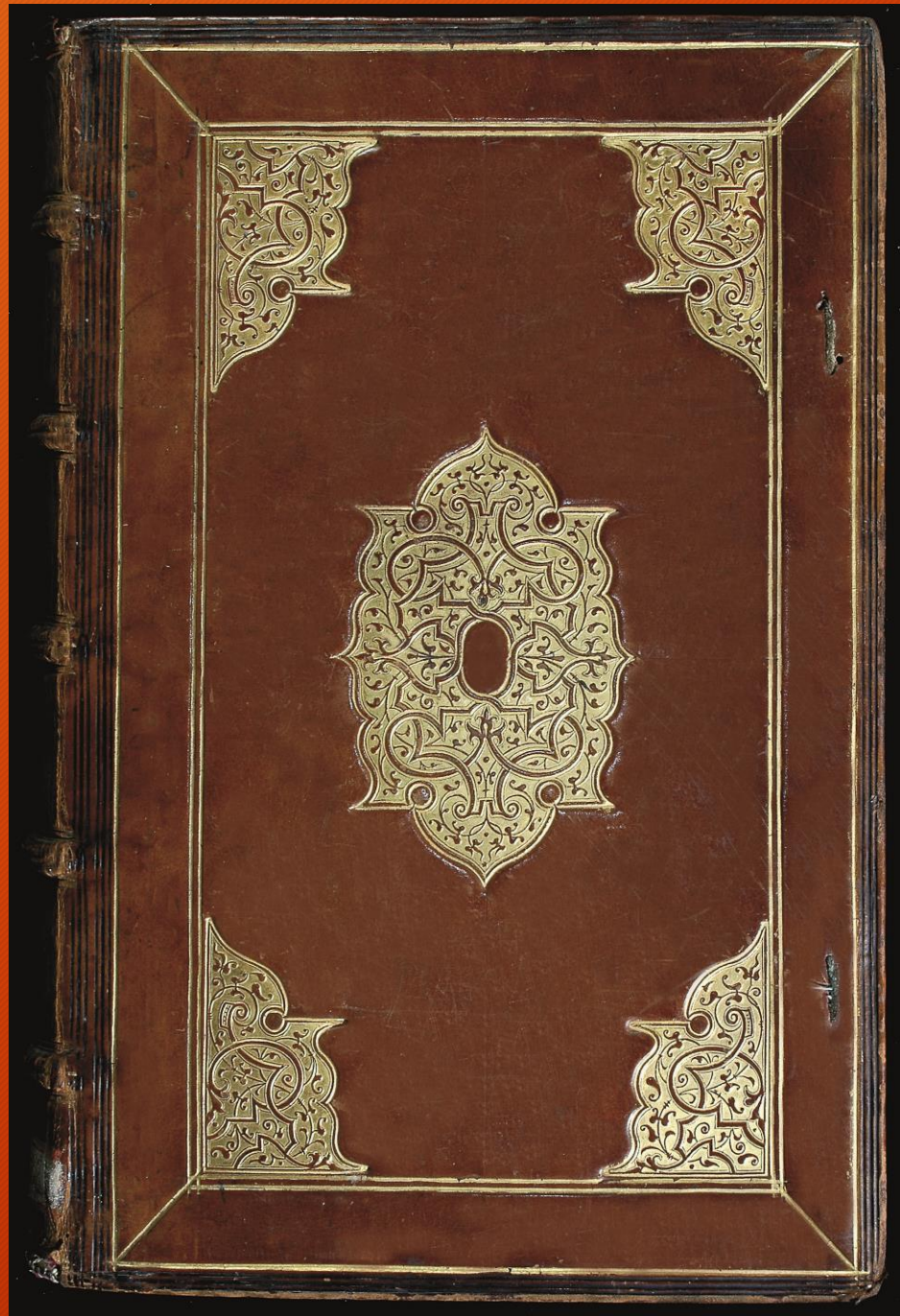
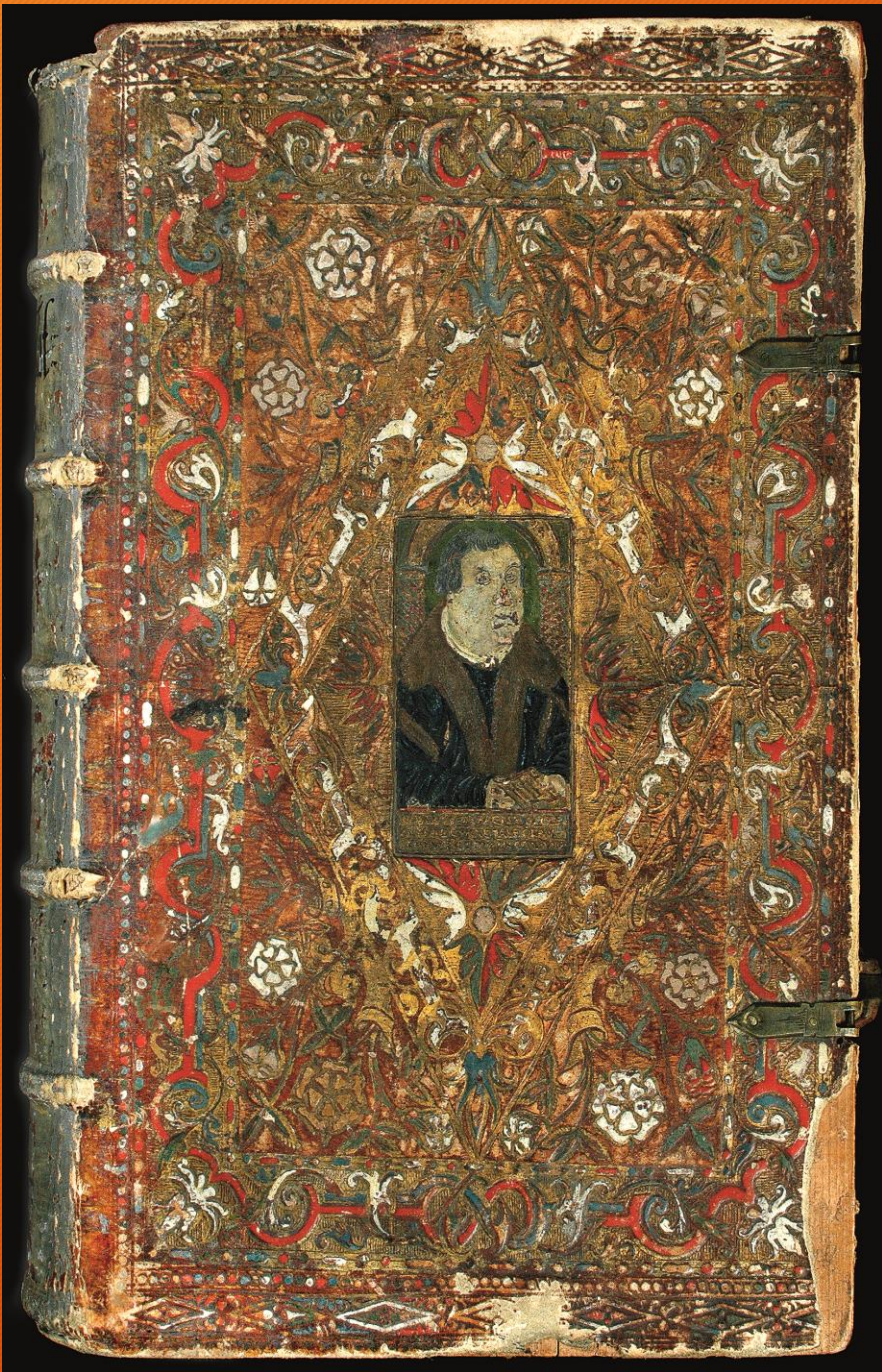
psychologický fenomén projevující se ve vztahu společnosti ke knižní kultuře. Strach si představujeme jako nutkavou představu tvůrce pojednat při práci veškerou plochu poskytnutou formátem listů a knižních desek.

VÝZDOBNÝ KONCEPT DLE TYPŮ KNIHVAZAČSKÝCH ZAKÁZEK

- individuální
- graduály a kancionály
- úřední knihy
- sériový (hromadný)

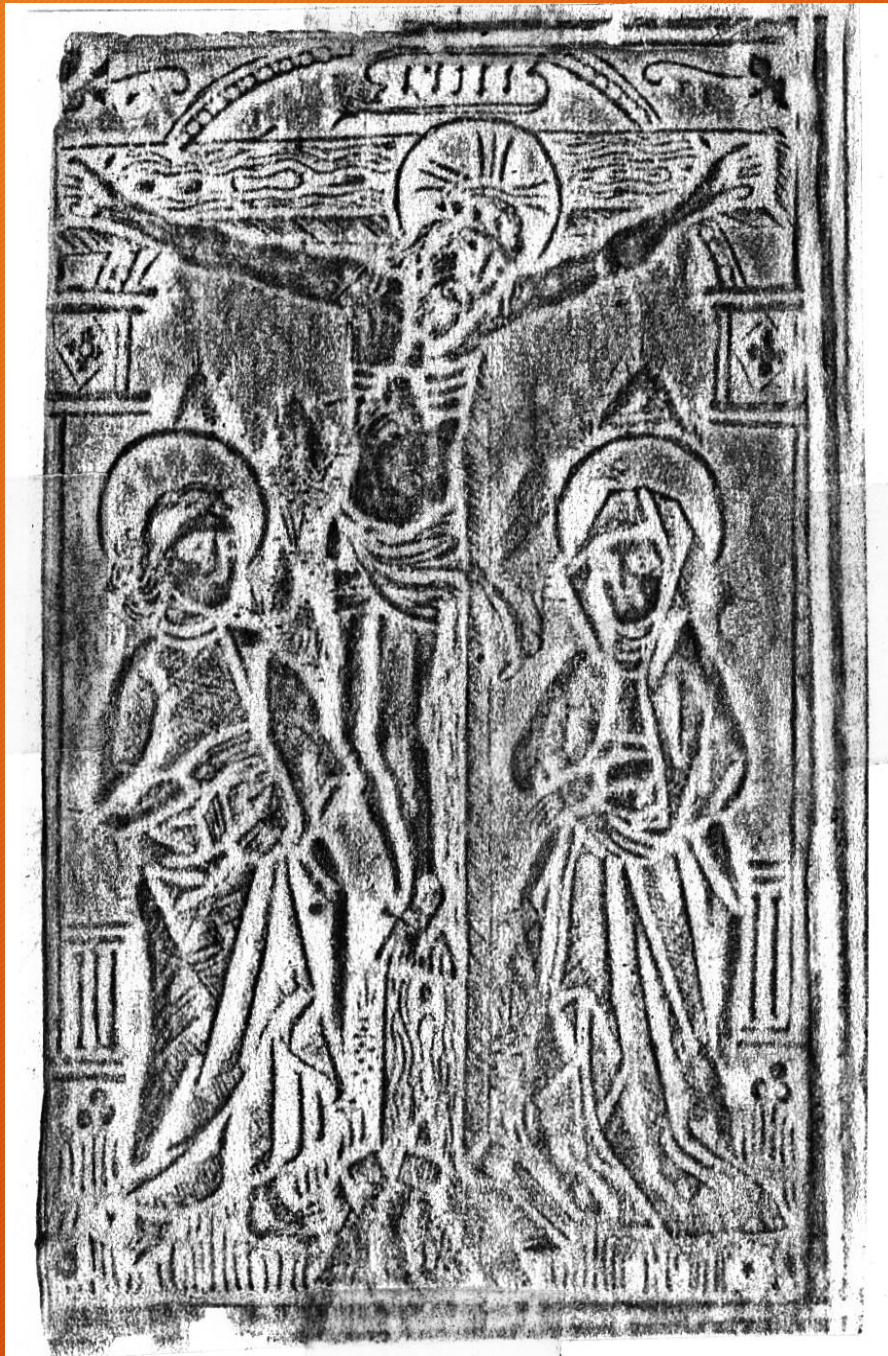
VELKÝ OBJEM NÁŘADÍ IMPORTOVANÉHO ZE ZAHRANIČÍ DO ČECH

- během 20. let import ze Slezska
- od 30. let nepřetržitě import z Německa (na nářadí opakovaně evidujeme ca 50 německých monogramů)

tal. Syrotky a chude wdowoy przy sandu sy
 obhayowal / wiezniom a nasyle trpietzym
 przedironu swou dobrotu gsy spomahal O d
 bratra swého Boleslawu vkrutneho lstiwie

16. STOLETÍ = RENESANCE

???

První etapa (20. až 30. léta) se prezentuje *raně renesančními* výzdobnými koncepty, které ctily volnou plochou.

z Itálie byly transferovány přes Vídeň do Českého Krumlova

Z Itálie byly transferovány do Slezska (Krakov + Vratislav) a odtud do Prahy

Druhou etapu (30. až 80. léta) nechceme označovat termínem vrcholná renesance, nýbrž ji hodnotíme jako *kulturní mezeru*.

Tento výpadek tuzemské původnosti způsobil německý import reformačních výzdobných konceptů. Vývoj byl přerušen návratem k rámovému uspořádání výzdobných prvků s náboženskou a mravní didaxí, která volnou plochu nesnášela

Během třetí etapy (od 80. let) knižní vazby aristokratů a nobilitovaného měšťanstva potřebovaly volnou plochu, na níž byla s podporou nové ornamentiky zaváděna soukromá heraldická značka.

Zatímco supralibros představuje jen kompoziční dominantu, stylové proměny zdobného repertoáru byly natolik významné a hluboké, že opravňují závěrečnou etapu předbělohorského vývoje nazvat *manýrismem*